

להכשרת הנוער

שתי הרשימות הניתנות בזה לקורא העברי עוסקות בשאלת חיסונו הגופני והמוסרי של הנוער. אחת מהן נכתבה ע"י מדריך ארץ-ישראלי, השניה – לקוחה מתוך גליון «טיימס» הלונדוני מחודש נובמבר 1940. כל אחת מהן משקפת במידת-מה את בעיותיה המיוחדות של הסביבה אשר בתוכה נכתבה; של איי העברית, במאמצי בנינה, ושל בריטניה, השואפת לתקן את אשר הוחסר מקודם. שונים בהרבה התנאים, ושונים דרכי-הביטוי. אולם עם כל ההבדלים ימצא הקורא בשתי הרשימות גם הרבה מן המשותף. והצד השווה הזה, שבגישה לבעית הנוער מבליט ביתר שאת את היסוד הבריאי והחיוני, עליו יכון חנוך-נוער ראוי לשמו בתקופת-מבחן זו.

לשם הבנת הדברים במאמר האנגלי עלינו לציין, כי הוא נכתב לרגל הויכוח הקיים באנגליה על צורות הכשרת הנוער. המחבר מביע, בלי ספק, את הדעות השקולות ביותר והכובשות את הלבבות. «אות הצטיינות המחוזי», הנזכר במאמר, הוא תו, המסמל את המחוז («הרונות») שבתוכו נערכת הפעולה, והוא ניתן לאותם הנערים אשר סיימו בהצלחה פרשה של הכשרה עצמית לפי התכנית, המתוארת במאמר. צורה זו של קביעת רמה מוסכמת להישגים, במסגרת של התחרות, אינה חדשה בעולם; היא מקובלת בגרמניה, ברוסיה («סימן העבודה וההגנה»), וגם בין הצופים האנגלים והאמריקאים. – המערכת.

יהושע

יסודות החינוך הגופני המורחב לנוער

בתקופתנו רואה כל עם ועם את ענין הבטחון כבעיה קבועה בחייו. לכך מחייבת האחריות המוטלת על כל עם, כגדול וכקטן, הרוצה להתקיים קיום של כבוד ולהטות שכם למלחמת החופש בעולם.

דאגה זו טבעית היא לאדם העברי בארץ. לו דרכי הגבה חדשות על תופעות החיים, כאשר לא היו ליהדות-הגולה. היהודי הלוחם איננו תופעה מקרית במסיבות חיינו. אנחנו – עם הבונה את עתידו על ההתישבות, וההתישבות מחייבת טפוס אדם לוחם, המסוגל לעמוד בפני הטבע ובפני הסביבה. מה שאמור כאן לגבי היהודים, נכון בדרך כלל גם לגבי עמים אחרים לא-גדולים, – וביחוד כשהם שוכנים בסביבה היונקת מתרבות-המדבר, שאינה ניתנת להעקר במשך שנים מועטות. אך שבעתים נכון הדבר ביחס לעם, העלול לשבת ימים רבים כמיעוט בתוך ים של שכנים: את החסרון הכמותי עליו למלא ביתרון איכותי. ודאי, שלא רק עם «ממלכתי» צריך לדאוג שלא יחדל מקרבו האדם הלוחם. חובה זו מוטלת, וביתר שאת, גם על עם שהוא חסר כרגע קיום מדיני. והעמידה על הנפש, על הכבוד ועל הרכוש עמידה אחת היא, והיא תנאי הכרחי לקוממיות מדינית.

אחד מיסודות האדם הלוחם הוא מגעו לטבע – עירנות של חושים יונקים מהקרקע, הנמסרת מדור לדור; אנחנו חסרים תכונה זו, שלא כ«עם הארץ» המכיר את סביבתו, את טבע הארץ, את שביליה ואת צליליה, והמצטיין בכוח של סבל, ככל

עם העומד על דרגת-תרבות פרימיטיבית יותר. היהודי העירוני נותק מהטבע ומחזיונותיו וחושיו קהו מאד. עלינו, איפוא, להחזירו אל הטבע ולחדש בו את פעולת החושים היסודיים. אצל המבוגרים אנו מפתחים תכונות אלו באופן מלאכותי. ברם, תפקידו העיקרי של החינוך הגופני המורחב בין הנוער הוא להחזיר לעם את התכונות הדרושות, בדרך טבעית. הנער, שדמותו לא עוצבה עדיין, נוח להתרשם ובעל אינטואיציה בריאה, הוא החומר הנאות.

תפקיד החינוך הגופני המורחב בהכשרת האישיות יתבטא בדרכים אלו:

(א) חינוך למשמעת.

(ב) חינוך לאומץ – פיתוח הכשרון לשאת-בסבל והנכונות למסירות-נפש.

(ג) פיתוח החושים.

(ד) החדרת רוחה של האומה.

*

החינוך למשמעת מתכוון להגיע למצב, בו הפרט משעבד מתוך בחירה חפשית את רצונו לרצון-הקולקטיבי, המתבטא בהוראות המדריך או המפקד. המטרה היא, שהציות לכלל יהיה אינסטינקטיבי, וייעשה מאליו, בלי לחץ. המשמעת שאנו שואפים לה מסתעפת לשלושה סוגים: משמעת עצמית, חברתית-צבורית, וממלכתית-מדינית.

משמעת עצמית פירושה – שעבוד אברי האדם ועצביו לרצונו המכוון. משמעת חברתית-צבורית אומרת: נכונותו של אדם לחיות בתוך חברה, לקבל את מרותה ולשמור את חוקיה הכתובים, וביחוד את אשר אינם כתובים. כלולים בזה נימוסי חברה מסודרת (למשל, עמידה בתור ע"י אוטובוסים, שמירת חוק-הנסיעה בדרכים וכו') ומלוי חובות צבוריות, גם כשהן פוגעות בהנאתו הפרטית של האיש. משמעת ממלכתית-מדינית פירושה – לראות את השירות לעם כנעלה על כל ואת מלוי התפקיד כדבר מובן וטבעי. ודאי, שפנים שונות למשמעת המדינית אצל עמים שונים; במידה שהעם תרבותי יותר ובעל מסורת מדינית מפותחת יותר, תהא גם המשמעת המדינית של בניו יציבה יותר. בתנאינו אנו, משמעת מדינית זו היא הכרח לקיומנו ולכושר עמידתנו בהאבקות על העצמאות העברית.

משמעת צבאית מהי? – שעבוד עצמי של החייל למסגרת הצבאית, ציות ללא היסוס לפקודת המנהיג, סדר ודיקנות במילוי ההוראות. החינוך למשמעת זקוק לשרשים בחייו הגופניים של האיש ובהכרתו. הציות צריך להיות אינסטינקטיבי, כי רק אז יש ערובה כי יבוצע מיד. דבר זה ירכוש לו האדם על ידי כניסה למשטר חיים ברור וקבוע, הספוג הרגלי ציות (תרגילי סדר, שמיעת הפקודה וביצועה מיד וכדו'). כל אלה – המסגרת, המשטר וההרגלים – נושאים בחובם סכנות להמתת האניציאטיבה, לטשטוש הדמות האנושית, לטמטום המחשבה החפשית; ותוצאת הדבר – לוחם רע ובלתי-יציב. אם בצד החינוך הזה לא תטופח הכרתו העצמית של האדם, לא יפותחו חושיו, אם לא ילמד להבין את התפקידים שהוא ממלא, ולא ימצא ענין אישי בהצלחת התפקידים האלה – הרי שכר המשמעת יצא בהפסדה. ביחוד יש להדגיש זאת בחינוך הנוער, משום שרובו נוטה בגיל צעיר לקבל את הדברים ללא בקורת עצמית, להיות מושפע מהופעות חיצוניות, ולראות בהן חזות-הכל. כנאמנות יתירה, כמעט כחייל, ממלא הנער אחרי דברי מנהיגו, הרואה את עצמו כגאון כגדולי. הרי זה גילוי מסוכן העלול להשחית כל חלקה טובה בנוער. מטרתנו היא חנוך האישיות הבונה והחפשית, וכל כבילה מופרזת וכל

תחיבה מאונסי לתוך מסגרת עלולה להמית את האישיות. על כן יש לנהוג זהירות. אין ללכת בקו ההתנגדות הקלה, ולנצל יותר מדי את התוקף הניתן למורה להשתלטות על החניכים. לא בדרך אחת יושג החינוך המאוון. דרכים ושבילים רבים מובילים אל המטרה הזאת, ובהן שלוש דרכים עיקריות: המסגרת והמשטר, המשחק החפשי, חינוך יום-יומי.

המסגרת והמשטר. משטר קבוע מכניס את הנוער להרגלי סדר, דיקנות ומילוי הוראות. ההקפדה על הדיוק, וכן אימונים קולקטיביים בבית הספר, מחנכים את הנוער לסגל עצמו לחבריו, מעוררים בו את הרגשת הקולקטיביות, את אהבת יחידתו ואת גאותו עליה. המשטר, הפקודה, הסדר, מכניסים את הנוער לאט-לאט, בלי שירגיש בכך, למצב של ביצוע אינסטינקטיבי.

המשחק. הרי זה כאילו היפוכו של המשטר, המאובן במקצת. השדה, המרחב שוברים את המסגרת הנוקשה של משמעת מלמעלה; הנוער נעשה אדון לעצמו. כאן פועלים בעיקר אישיותו, יזמתו, חושיו ותבונתו של היחיד. כאן מתגלה לראשונה הצורך במשמעת הצבורית. הנוער, אף כי הנהו חפשי בשדה, ובהרבה מקרים—ללא בקורת, מתרגל לשמור בקפדנות ובנאמנות על חוקי המשחק. ז. א. — על חוקי החברה המוסכמים, והוא לומד לקיים אותם מרצון. שבירת המסגרת כאן היא רק למראית עין. אמנם אין הנוער מרגיש בלחצה, אבל הוא רואה אותה תמיד לפני עיניו, כי בתוכה הוא פועל ומשחק.

חינוך יום-יומי. אין חינוך יכול להינתן במנה מרוכזת, ובפרט לנוער. וודאי, שהחינוך אינו יכול להינתן רק ע"י הרצאות. (ההרצאה לכשעצמה אינה מחנכת עדיין; היא מקנה ידיעות, או, לכל היותר, מושגים). המחנך אינו צריך להחמיץ כל הזדמנות לטיפוח התכונות הרצויות. והזדמנויות לכך ישנן בכל תרגיל, בכל פעולה, בכל משחק בשדה ובבית. וביחוד חשוב בנידון זה הטיול. הטיול מעורר את האהבה למולדת, לטבע, לעם. השטח שעבר הנוער ברגליו ייקר לו. הזכרונות הקשורים בטיול יחרתו בלבו. וההרצאה שתבוא על אודות המקום תמלא את הרשמים ותחזק אותם. טיול בליות סיפורים על המאורעות ההיסטוריים, שארעו באותה סביבה, מעלה בלב הנוער את דמות האומה ומפתח בו חוש מדיני וחפץ קוממיות. צורת המשחק אף היא גורם מחנך. המשחקים צריכים לשקף פעולות ותקופות היסטוריות. אפשר לביים משחקים על סמך מאורעות ממלחמות החשמונאים, מן המלחמה ברומאים, ממעשי ההגנה בגולה, מפרשת ההתישבות והעליה וכו'. כל אלה יעוררו לאהבת העם והמולדת, ויחיו בלב הנוער את דמות ישראל כעם העומד ברשות עצמו.

האומץ. היכולת לסבול והנכונות למסירות-נפש — הן תכונות השלובות זו בזו, ובסיס החינוך לטיפוח התכונות האלה אחד הוא. כוח ההתמדה — יסוד חשוב הוא באדם הלוחם. ואותו אין להשיג אלא ע"י הכנה ארוכה ושיטתית. ההרגל להליכה ממושכת, למשטר של חוסר מים, לטיפוס בהרים, היכולת לסבול חום וקור, גשם וסערה אינם נקנים אלא כפרי נסיון מתמיד של גוף האדם. היציאה למרחקים מרחיבה גם את דעתו של הנוער ומקילה עליו, מבחינה פסיכולוגית, את ביצוע הפעולות העתידות, לכשתוטלנה עליו. האיש הרגיל לעבור מרחקים יקל לו לבצע פעולות בעלות היקף; העזתו ונכונותו הן גדולות יותר. באימון זה יש לשמור על ההדרגה. בראשונה באה ההעזה לעבור שטח גדול משהאיש רגיל בו; אחרי-כך מתפתחת ההעזה לעבור שטח גדול לא-מוכר (או מסוכן) ביחידות. וכך מגיע

החניך לביצוע תפקידים מורכבים ונועזים יותר. ההעזה נקנית לאט-לאט: במשחק הספורטיבי, בתרגיל בשדה ובביצוע תפקידים מעשיים. למכשול עומדת לנו הנטיה לפינוק הילדים וחרדתם היתירה של ההורים (ושל כולנו) לבריאותם. יש בזה כדי להחליש את הנכונות העצמית של הנער. ודאי שאין "לזלזל" בחיים ובבריאות, ואין להקל ראש בזה, והנכונות למסירות-נפש אינה צריכה לעקור את הנטיה המושרשת בנו לקדש את חיי האדם מעל לכל. אך עם זה יש לחנך אדם, שיהא מסוגל לשאת את סבלו ואת גורלו באומץ לב ובכבוד.

הכשרון לשאת בסבל מכשיר באדם את הנטיה לאומץ-לב. הנכונות לחיות בתנאים לא נוחים, להפליג לדרך ארוכה, לקבל שליחות, לצאת יחידי לבדיקת עצם חשוד בסביבה לא מוכרה, לטפס בהר – כל אלה מהווים יסוד לטיפוח האומץ. יש לְמַד את מידת האומץ בשים לב לגיל האיש. העזתו של נער היורד במדרון תלול שוה, אולי, להליכתו של המבוגר תחת מטר-אש; והנער בגיל הרך העובר תעלת-מים או ביצה לרחבה, מגיע בזה לידי ביטוי של אומץ לא מועט. דרגת-אומץ זו היא יסוד לגילוי אומץ יותר רציני בעתיד.

ענפי הספורט – בוכס, שחיה, ספורט-מגן, אטלטיקה קלה (קפיצות) – מסייעים לפתח בנער את גרעיני האומץ שבו. כן יש לעודד בנער את רוח האומץ ע"י סיפוק רגש הכבוד ורגש ההתחרות הטבוע בו, כי יתבייש להיות מן הנחשלים. אולם יש לנהוג בזהירות ובמידה באמצעי השפעה אלה, וכן יש להתחשב בכוחותיו של הנער החלש. נערים הקופצים מעל למדורה מושכים אחריהם את הפגרנים, המתגברים במאמץ נפשי על פחדם האינסטינקטיבי.

*

אימון הגוף ופיתוח החושים מקנים לנער מידה של בטחון בכוחותיו. בלעדי בטחון זה לא תתכן תכונת-האומץ הטבעית. וכמה הערות לענין פיתוח החושים. כושר ההסתכלות היא סגולה טבעית, אולם על ידי פיתוח שיטתי ומתמיד אפשר לשכלל את הסגולה הזאת עד מאד. אימון שיטתי בנידון זה, מן הקל אל הכבד, צריך לבוא בכל הזדמנות ובכל מיני צורות (בתרגול, במשחק וכו'). תרגילי פיתוח-העין השכיחים ביותר הם הסתכלות, תצפית, אומד וכו'.

פיתוח הזכרון. הזכרון תלוי בהרבה בהתרשמות העין. העין מצלמת, והזכרון קולט ומפענח, אך ישנם גם אימונים הקשורים בפיתוח הזכרון גרידא. השימוש בזכרון יכול להיות מכריע בעתיד, ביחוד כשהצעיר משמש בתפקידי קשר.

פיתוח אינסטינקט הציד – זו ההרגשה האינסטינקטיבית של כל המתרחש בסביבה, – והיא קשורה בפיתוח חושי הנער: העין והאוזן. חושי המישוש והזכרון; ע"י ריכוז כוחות-ההתרשמות וההרחה הוא לומד לעקוב אחרי אנשים ודברים. יכולת ההתמצאות מעשירה את מורה-הדרך שבעתיד ומניחה יסוד לבטחון ולשקט נפשי בכל מצב, גם במקרה שהאיש מתרחק מחבריו ונמצא בסביבה זרה.

*

אכן כל האימון הזה יצליח רק אם יכוון על ידי רעיון רוחני ברור ושלם, והוא: לטפח את האדם העברי החדש, האוהב את מולדתו וחרד לגורלה, האחראי לעמו ומרגיש במצוקתו. אהבת העם אינה אומרת בשום פנים לשנוא את העמים השכנים. ובכל תהיה חשיבות עצומה לסגנון, לבטויו של המאמן והמחנך. סגנון עברי, תרבותי וחי, יוצר מאליו אוירה תרבותית ורצינית.

תפקידי הדרכה אלה דורשים, בראש וראשונה, את הכנתם של המדריכים הראויים לכך. וזוהי אחת מתעודותיו העיקריות של ישובנו בשעה זו.